

HODNOTOVÝ ZMYSEL SPOLOČENSKÉHO POKROKU A SOCIALIZMUS

LADISLAV HOHOŠ, Katedra marxisticko-leninskej filozofie FFUK, Bratislava

HOHOŠ, L.: Value Significance of Social Progress and Socialism. Filozofia 41, 1986, No. 3, p. 328.

The concept of progress as a value appeared first in the Antique period and the optimism of the Enlightenment was based on it, too, while contemporary bourgeois consciousness rejects it. The problem of the inner continuity of history and social progress as a dominant tendency of social evolution were apprehended scientifically by the materialist conception of history only. The dialectical approach to the world and historical selfconfidence of mankind are mutually connected in the social-historical practice. The aims of the communist society may be considered as valid for the whole society as the limits of class antagonisms are absent in them. The process of improvement is a dialectical negation, oriented towards the future, which goes for the construction of the developed socialist society. The applications of microelectronics in view of the development of personality and thereby also of the society may have catastrophic effect or, on the contrary, they may make room for extending of creative activities. The development of a creative human individuality is the most important motive force of the advancement of social evolution and its importance, therefore increases during the construction of communism. The scientific-technological revolution in connection with socialism enriches the content of various human activities when together with the improvement of scientific-technological systems the Man himself is made richer in the sense of the development of his own essential abilities.

Pojem pokroku vystúpil už v antickej filozofii, a to v hodnotovom zmysle. Dejiny sa javili ako po sebe idúce udalosti, za ktorými sa skrýva niečo nemenné, a to buď v podobe cyklického kolobehu alebo regresívneho procesu vzdalovania sa od „zlatého veku“. Dialektika priviedla Herakleita z Efezu k relativizmu: veď v ríši hodnôt je všetko relatívne — dobro i zlo, krása i ošklivosť. Ako je známe, vytváranie svetov chápal cyklicky a svetový rok alebo cyklus stanovil na 10 800 rokov. Po uplynutí uvedeného času sa svet premení na oheň, lebo z ohňa pôvodne vznikol. Každý nový svetový cyklus je tu opakovaním predchádzajúceho, čo vylučuje pokrok. Pozitívne chápanie výslednej orientácie behu dejín vyjadrili Protagoras a jeho o dvadsať rokov mladší krajan Demokritos z Abdéry v tom, že ľudstvo sa pozdvihlo z animálneho stavu bojom s prírodou, znalosťou remesiel. Ak u sofistov okrem kozmogonických predstáv o vývoji nájdeme aj teórie pokrokového napredovania spoločnosti, výrazne vystupuje ich relativistický charakter. Napr. morálne predstavy sú preto relatívne, lebo sú u rôznych národov protikladné a dobro je užitočné vždy iba istým ľuďom, čo vedie k popieraníu objektívneho obsahu hodnotových súdov. Ide o to, že antický svet nepoznal

natoľko vyostrené antinómie ľudskej existencie, ako sa prejavili s nástupom kapitalizmu, preto sa jeho problematika sústreďovala na jednotlivú osobnosť. Myslitelia hľadajú východisko v zmene zamerania osobnosti, vzťahu osobnosti k odcudzujúcim a odcudzovým vecným a sociálnym komponentom prostredia [1, s. 71].

Snaha poznať zákonitosti spoločenského vývoja sa prejavili až v 18. stor. vzhľadom na potreby praktického politického konania vtedy pokrokovej triedy — buržoázie, zahalené do „právnického svetonázoru“ tejto triedy (termín F. Engelsa). J. A. de Condorcet uvažoval o panstve rozumu ako hranici spoločenského vývoja. Avšak osvieteneský optimizmus za menej ako sto rokov stratil svoje dobové opodstatnenie a definitívne ho potlačil A. Comte. Hodnotiacia funkcia kategórie pokroku, ktorá pregnantne a systematicky vystúpila už v Hegelovej filozofii dejín, sa postupne oslabila a — ak sa prenese do 20. stor. — v súčasnej buržoáznej akademickej sociológii sa stratila úplne, resp. bola zámerne eliminovaná doktrínou sociálnej zmeny. Pri pohľade z horizontu posledných dvesto rokov možno konštatovať, že idea pokroku vystupovala spočiatku ako fatálna, kým v podmienkach všeobecnej krízy kapitalizmu ju buržoázni ideológovia v súčasnosti rovnako fatálne odmietajú a popierajú akékoľvek všeobecné zákonitosti spoločenského vývoja. Tým sa beznádejne usilujú negovať dialektiku dejín, ktorá dokazuje, že tie isté prostriedky, ktoré kapitalizmus uplatňuje v záujme upevnenia vlastných pozícií, nevyhnutne vedú k zosilneniu všetkých jeho najhlbších rozporov (Nová redakcia Programu KSSZ).

1. Materialistické chápanie dejín po prvý raz vedecky postihlo problém vnútornej kontinuity dejín a explikovalo spoločenský pokrok ako dominantnú tendenciu procesov spoločenského vývoja na základe uplatnenia materialistickej dialektiky. Práve zákon negácie negácie je najhistorickejší dialektickým zákonom, pretože odráža rytmus historického vývoja až po odhalenie kvalitatívne odlišných a navzájom sa negujúcich úrovní ako objektívnej tendencie, prekonávajúcej daný stav spoločnosti. K. Marx na základe zákona negácie negácie zdôvodnil nielen prechodnú existenciu kapitalistickej formácie, ale ukázal jej protirečivú kontinuitu s minulosťou a budúcnosťou a historickú nevyhnutnosť jej nahradenia komunistickou formáciou. V *Kapitáli* napísal: „Kapitalistický spôsob privlastňovania, ktorý vyplýva z kapitalistického výrobného spôsobu, teda aj kapitalistické súkromné vlastníctvo je prvou negáciou individuálneho súkromného vlastníctva založeného na vlastnej práci. Ale kapitalistická výroba s nevyhnutnosťou prírodného procesu plodí svoju vlastnú negáciu. Je to negácia negácie. Tá neobnovuje súkromné vlastníctvo, ale práve individuálne vlastníctvo na základe vymožeností kapitalistickej éry: kooperácie a spoločnej držby pôdy i výrobných prostriedkov vyrobených samou prácou [2, s. 768]. Zo zákona negácie negácie vyplýva kritické stanovisko k prítomnosti z perspektívy budúcnosti, a tým predstavuje teoretický fundament revolučnej prestavby sveta.

V učebnicovej literatúre prevláda interpretácia, pripomínajúca triádu, pokiaľ ide o kontinuitu prirodzene vzniknutej pospolnosti, triedne antagonistických formácií a beztriednej komunistickej spoločnosti. Socializmus sa potom javí „ako návrat“ k prvotnopospolnému zriadeniu, samozrejme s tým, že predpokladá zachovanie všetkých vymožeností epochy triednych spoločností a umožňuje neobmedzenú dynamiku výrobných síl [3, s. 571]. Problém kontinuity sa považuje za vyriešený tým, že sa poukazuje na zásadnú kvalitatívnu odlišnosť dialektickej negácie, čiže pozitívneho pretvorenia starého. Podobné názory vedú jednak k idealizácii začiatočného stavu dejín, keď *Homo sapiens* bol vystavený neobmedzenému a totálnemu vplyvu vonkajších síl prírody a aj jeho vlastná subjektivita bola značne limitovaná, jednak zvädzajú k chápaniu komunizmu v zmysle konečného dovŕšenia dejín. Triviálna skutočnosť, že výrobné sily komunizmu sú neporovnateľné s východiskovým stavom, je v tomto rámci filozoficky bezobsažná.

Ak chceme vymedziť filozofické jadro uvedeného problému, musíme vychádzať z toho, akým spôsobom zakladatelia marxizmu prekonali a pozdvihli Hegelovu dialektiku. Táto dialektika pojmov obrátená do minulosti a vzťahujúca sa výlučne na ríšu myslenia, sa završuje v kruhu, keď prvé je zároveň posledným a naopak, vývoj má teda absolútny koniec. Zákon negácie negácie u Hegela nemá historický zmysel, logika je protikladom dejín a vývoj prechádza od mystického počiatku k mystickému výsledku, abstraktné myslenie sa prostredníctvom negácie pohybuje samé v sebe. V dialektickom materializme je kruh vývoja otvorený a zároveň relatívne uzavretý vo vzájomne sa striedajúcich cykloch. Každý proces je jednotný a protirečivý súčasne: negácia negácie znamená tendenciu vývoja k novému, logika a história sa navzájom podmieňujú, každý cyklus negácie negácie je otvorený smerom k budúcnosti. Dialektický prístup k svetu a historické sebavedomie ľudstva sú navzájom späté v spoločensko-historickej praxi.

Komunizmus nereprezentuje ukončenie triády ani metafyzické naplnenie zmyslu dejín. Dejiny nemajú žiadny dopredu určený plán ani konečný cieľ a ich zmysel spočíva v objektívnom charaktere zákonov spoločenského vývoja a uvedomelej historickej činnosti ľudí. Ľudia vnášajú do dejín zmysel výlučne v tom, že na základe vedeckého poznania spoločenských zákonitostí menia živelné procesy na plánovité, usilujú sa o dosiahnutie určitých cieľov. Ciele komunistickej spoločnosti môžu byť celospoločenské, keďže absentujú limity triednych antagonizmov. Pokiaľ hybnou silou vývoja v celej „predhistórii ľudstva“ [K. Marx] bol triedny boj, v komunizme po úplnom odstránení tried pôjde o dialektickú tenziu medzi možnosťou a skutočnosťou tvorivosti, medzi alternatívami celospoločenských cieľov a záujmov. Záujmy síce budú celospoločensky orientované, ale v žiadnom prípade nebudú u rôznych subjektov meta-

fyzicky totožné.¹ V tejto súvislosti možno ohľadom tenzie vysloviť hypotézu, že vyššia fáza komunizmu, ktorá sa bude dynamicky vyvíjať v rôznych štádiách, etapách a fázach, nikdy nebude mať k dispozícii absolútne neobmedzené zdroje na rozšírenú reprodukciu výrobných síl, hoci ľudstvo sa bude stále prispôbovať novej situácii, novému vzťahu k svetu. Rozšírená reprodukcia spoločenského bytia v komunizme však bude zbavená obmedzení, plynúcich z doterajšej nedokonalosti spoločenskej organizácie práce, aj keď táto, hoci sa bude stále zdokonaľovať, nikdy nedosiahne absolútne ideálny, t. j. neprotirečivý stav.

2. Spoločenské potreby na určitej úrovni rozvoja výrobných síl a socialistických spoločenských vzťahov sa nemôžu uspokojovať bez participácie vedeckého poznania. Budovania a zdokonaľovania rozvinutého socializmu je tou náročnou etapou, keď ďalšie napredovanie spoločnosti nie je možné bez vedeckého skúmania problémov i cieľov, resp. naopak bez plného uplatnenia výsledkov vedy v praxi. Výraz „zdokonaľovanie“ označuje situáciu, keď doterajšie spôsoby, formy riadenia spoločenských procesov už nestačia na efektívne riešenie dozretých spoločenských protirečení, ktoré by zaručovali progresívny vývin spoločnosti. Sú to obdobia, keď do popredia veľmi zjavne vystupuje poznávacia funkcia najuvedomelejšieho predvoja socialistickej spoločnosti, keď možno zaznamenať jeho veľkú aktivitu v oblasti poznávania protirečení jednotlivých oblastí spoločenského života, v nachádzaní adekvátnych foriem ich riešenia, ako aj veľkú organizátorskú činnosť na praktické použitie tohto poznania (5, s. 152). Zdokonaľovanie je dialektickou negáciou, orientovanou na budúcnosť. V tejto súvislosti sa treba zbaviť jednak konzervatívnych ilúzií, lebo zotrvávanie v prekonaných trendoch by malo za následok postupné kumulovanie krízových efektov a narastanie toho typu spoločenských protirečení, ktoré nie sú socializmu vlastné a neurýchľujú jeho napredovanie, ale vyúsťujú do regresívnej trajektórie. Rovnako spoločensky nebezpečné sú technokratické alebo byrokraticko-administratívne ilúzie, že spoločnosť (resp. robotnícku triedu) možno reglementáciou alebo vôľovým úsilím domanipulovať k dosahovaniu ľubovoľných žiadúcich cieľov bez ohľadu na reálne podmienky a prostriedky, čo v konečnom dôsledku rezultuje do prvého prípadu. Ak sa ciele budovania komunizmu vytyčujú vedecky, vyžaduje si to riešiť vo vedeckom poznaní spoločenských procesov vzťah kognitívnej a dignitívnej stránky. Vedecké poznatky sa na riadení spoločnosti zúčastňujú prostredníctvom normatívnych systémov. Ide o to, aby sa spoločenské normy utvárali na základe vedeckého poznania potrieb socialistickej spoločnosti. Rozhodnutie o sociálno-ekonomickom vývoji spoločnosti je aj hodnotením a teda

¹ Už v podmienkach socializmu platí, že čím sú potreby subjektu kultúrnejšie, tým väčšími sú motivované kognitívne podmieneným záujmom. Ide o inverziu potrieb a záujmov, lebo kultúrna potreba je sama determinovaná záujmom na báze kognitívnej činnosti subjektu (10, s. 256–257)

tvorbou noriem, lebo plánovanie je preniknuté normami i hodnotami, čím vlastne rekonštituuje hodnotové systémy pre budúce generácie. Pokiaľ sa má žiadúca budúcnosť formulovať v pláne, musia vzniknúť jej obrysy v sústave spoločenských noriem a hodnôt. Rozhodovanie môže byť racionálne iba vtedy, keď si zvolilo tú alternatívu cieľov a prostriedkov rozvoja spoločnosti, ktorá reprezentuje a je v súlade s hodnotami a normami spoločnosti; napr. v kapitalizme je cieľom zisk, v socializme rozvoj osobnosti.

Niektoré reálne protirečenia rozvinutého socializmu sa v súčasnosti z hľadiska každodenného vedomia javia dokonca ako neriešiteľné, hoci ide práve o hybné sily zdokonaľovania spoločenských vzťahov. Popredný sovietsky ekonóm L. Abalkin zdôvodnil, že intenzifikácia národného hospodárstva si bezpodmienečne vyžaduje 1. zmenu v ekonomickom vedomí; 2. modernizáciu hospodárskeho mechanizmu.

Na otázky spravodajcu, ktorý má pochybnosti, či sa vedomie alebo správanie môže zmeniť skôr ako mechanizmus a naopak, zastarané stereotypy myslenia a konania sa majú prekonať efektívnou prestavbou mechanizmov, odpovedal: 1. hospodársky mechanizmus sa nezmení sám, pretože nie sú možné živelné procesy takého rozsahu a obsahu; 2. protirečenie dokáže komplexne a efektívne vyriešiť spoločenská sila, ktorou je stranické riadenie ekonomiky, osnované na všeludových záujmoch (6). Ako je známe, vo formálnej logike platí zákaz protirečenia a podobná situácia by sa mohla abstrahovať ako antinómia. Ak v teoretickej reflexii objektívnej reality vzniklo protirečenie ako výsledok výskumu, ide z hľadiska dialektickej logiky o logicky korektné postihnutie skutočnosti. Veď sama objektívna realita sa vyvíja prostredníctvom vnútorných imanentných protirečení, ktorých riešenie spočíva v zrode novej vyššej a zložitejšej genetickej štruktúry. Protirečenie je neriešiteľné vo vnútornom rámci východiskovej formy a prekonáva sa dialektickou negáciou, otvorenou k budúcnosti, čo si vyžaduje zamerať výskum na formovanie novej vyššej formy vývoja, prekonávajúcej východiskové protirečenie. Podobný prístup je metodologicky relevantný aj pri skúmaní globálnych problémov, ktoré sa nemôže obmedziť na štúdium objektívnych procesov, ale musí poskytovať návod na ich riešenie z triednych pozícií svetového socializmu. Povaha prvoradého globálneho problému ľudstva — otázky vojny a mieru — je dialekticky protirečivá. Na jednej strane odmietame pacifizmus vzhľadom na nevyhnutnosť obrany socializmu, na druhej strane proces zbrojenia nevyhnutne zvyšuje riziko vypuknutia vojny a následnej nukleárnej katastrofy.² Ekologické protireče-

² Generálny tajomník ÚV KSSZ M. Gorbačov na tlačovej konferencii po sovietsko-americkej schôdzke na najvyššej úrovni v Ženeve povedal: „...menšia bezpečnosť USA v porovnaní so ZSSR by pre nás bola nevýhodná, lebo to viedlo k nedôvere a vyvolávalo by to nestabilitu... v nijakom prípade nepripustíme, aby USA získali vojenskú prevahu nad nami... Obe strany by si mali zvyknúť na strategickú paritu ako

nia pri výmene látok, energie a informácií medzi spoločnosťou a prírodným prostredím sa prejavujú tým, že ochranou životného prostredia sa znižuje efektívnosť vedecko-technického rozvoja a príroda sa v konečnom dôsledku ďalej devastuje. Súčasné dostupné prostriedky sú na riešenie nedostatočné, východisko spočíva v zásadných štrukturálnych zmenách a ekologizácii výroby v dohľadnej budúcnosti [7, s. 179—197].

3. Pre cieľovú orientáciu vedecko-technického pokroku v podmienkach socializmu je dôležité akceptovať hodnotovú ambivalenciu techniky v rámci spoločenského bytia. Grécky mýtus o Prométheovi inšpiroval a aj dnes motivuje pokrokové ľudstvo v úsilí o prekonanie krutého osudu a vytváranie špecificky humánneho sveta. U Platóna mýtus líči vznik kultúry, umenia a vynachádzavosti, ktoré neposkytla človeku príroda. Kultúra je to, čo človek pridal k prírode svojím ľudským rozumom vrátane vedy (matematiky a geometrie), aby sa povzniesol a dosiahol lepší život. Interpretácia vzťahov medzi človekom a prírodou v antickom spoločenskom vedomí však bola diametrálne odlišná od dnešnej situácie v pokročilej technickej civilizácii. Antická veda sa dívala na stvorenie sveta ako na niečo celostné, božsky dokonalé, dostupné poznaniu človeka vo svojej harmónii. Poznanie prírody je nevyhnutnou podmienkou pripustenia človeka k pochopeniu harmónie sveta, a teda vôbec nie prostriedkom na zasahovanie do prírody a pretváranie prírodných procesov. Grécke myslenie nikdy nepovažovalo prírodu za zdroj „stavebných kameňov“ ľubovoľných ľudských konštrukcií. Antickí myslitelia, keby boli konfrontovaní s dnešnou technikou, považovali by naše počínanie za absurdné. Ak je svet dokonalý a harmonický, potom myšlienka jeho zmeny, pretvorenia, je naozaj absurdná. Človek sa podľa antiky približuje k dokonalosti tým, že prenikol k pochopeniu harmónie sveta. Poznanie sveta napomáha sebapoznaniu človeka, keďže v prírode vidí vzor vývoja ľudského ducha.

Zásadne iné hodnotové významy má mýtus o Prométheovi u tvorcu modernej koncepcie industriálnej spoločnosti francúzskeho sociológa R. Arona. Tvrdenie, že pokrok nemožno zastaviť, považuje za nezmyselnú frázu. R. Aron uznáva, že Marx správne akcentoval náhle zrýchlenie technologických zmien, avšak dospel k uzáveru, že spoločnosti, ktoré aplikujú technológiu, aby ovládli prírodné prostredie, stále menej a menej ovládajú vlastný osud. Spoločnosť hojnosti vznikla na základe nepredvídateľných peripetií dejín a je dodnes nemorálna a iracionálna. Nevyhnutnou tendenciou moderného veku je Prométheova ctibažnosť, t. j. snaha ľudstva stať sa „vládcom prírody“. Človek nemôže byť vládcom a vlastníkom sociálnej prírody, ktorá by sa nehodila na manipuláciu tak, ako sa dá manipulovať s anorganickou a organickou prírodou. Ak

prírodný stav sovietsko-amerických vzťahov.“ Závažné a realistické návrhy na riešenie problematiky odzbrojenia v troch etapách obsahuje vyhlásenie súdruha M. Gorbačova z 15. 1. 1986.

uvažujeme o osobnosti, Prométheovej ctibažnosti sa kladú prekážky, keď si nárokuje nového človeka alebo rozvinutejšiu osobnosť. Príčinou indeterminizmu v dejinách je technológia, ktorá vytvára materiálne prostriedky, zbrane a informačné médiá. Ich využitie je nepredvídateľné a v konečnom dôsledku iracionálne bez ohľadu na parciálnu racionalitu, o ktorú sa usilujeme. V závere zdôvodňuje nemožnosť predvídania spoločenských fenoménov antitézou medzi technológiou a históriou, resp. medzi Prométheovou ctibažnosťou a neistotami budúcnosti: keďže ľudia nikdy nepoznali dejiny, ktoré tvoria, niet dôvodu sa domnievať, že by ich snáď mohli lepšie poznať dnes (8, s. 209—218, 221—222). Antický svetonázor bol humanisticky orientovaný na človeka, aj keď vo vzťahu techné a fýsis nemohol prekonať obmedzenosť vtedajšej úrovne výrobných síl. Ako sme ukázali, popredný apologéta technologického determinizmu prešiel na sklonku života na pozície indeterminizmu a iracionalizmu, čo ilustruje neschopnosť buržoáznej futurologie sformulovať pozitívnu sociálnu alternatívu.

Marxisticko-leninské chápanie spoločenského pokroku má antropocentrický zmysel. Vychádza z rozvoja výrobných síl, ktorý nie je samoúčelom, ale na určitej kvalitatívnej úrovni si vyžaduje nadvládu človeka nad systémom spoločenských vzťahov a vyúsťuje do nadvlády človeka nad sebou samým, jeho zmysel teda spočíva v kultúrnej sebarealizácii tvorivých osobností. Postavenie človeka v štruktúre spoločnosti je výrazom objektívnych podmienok a možností, ktoré poskytuje daná spoločnosť na realizáciu jeho bytostných síl. K. Marx často používal termín „ľudské bytostné sily“ ako rozvíjajúce sa ľudské schopnosti, znalosti, potreby, návyky, zručnosti, ktoré uplatňuje človek v spojení s ostatnými ľuďmi na ovládanie prírodných síl, ale učí sa zároveň ovládať sám seba, organizuje pracovný proces a najrozmanitejšie formy medziľudských vzťahov, vytvára materiálne a duchovné hodnoty. Socializmus sa od triedne antagonistických formácií líši tým, že výrobné vzťahy nemajú charakter osobnej alebo vecnej závislosti (mimoekonomického, resp. ekonomického donútenia), a teda musia byť cieľavedome utvárané vedúcim spoločenským subjektom. Z toho vyplýva, že formovanie osobnosti nemožno ponechať živelnému vplyvu spoločenských vzťahov, ktoré — ako dokázal K. Marx — vykonávali tento vplyv v odcudzenej podobe a ako prekážka slobodného rozvoja bezprostredných výrobcov, lež i výlučne prostredníctvom spoločenských noriem a celého komplexu komunistickej výchovy. Znamená to cieľavedome formovať hodnotovú orientáciu osobnosti ako výberovú zameranosť subjektu na tvorbu a užívanie hodnôt tvoriacich komplex jestvujúcich a očakávaných podmienok jeho spoločenského bytia (4, s. 241). V komunistickej formácii chceme dosiahnuť harmonickú jednotu medzi spoločenskými potrebami a „orientáciou osobnosti“, t. j. systémom motívov individuálneho správania (9, s. 61—62). Táto harmonická jednota nemôže byť statická a zakladať sa na uniforme, ale bude dynamickým formovaním individuálnosti v jednote so

spoločenskostí, výberom tých možností, poskytovaných kultúrou, ktoré sú pre orientáciu osobnosti najadekvátnejšie z hľadiska jej kultivácie a zdokonaľovania, pričom k tomuto cieľu smerujú všetky aktivity spoločnosti.

Rozvoj tvorivej ľudskej individuality je najdôležitejšou hybnou silou napredovania spoločenského vývoja, a preto jej význam pri budovaní komunizmu vzrastá. Už v podmienkach socializmu produktivita práce nepredstavuje iba ekonomickú, ale zložitú sociologickú kategóriu, lebo rast produktivity práce predpokladá nielen rozvinutejšie výrobné sily, ale aj výrobné a všetky spoločenské vzťahy, kultúru a iné nadstavbové zložky spoločnosti, ako aj všestranne rozvinutú osobnosť (10, s. 198—199). Vedecko-technická revolúcia v spojení so socializmom obohacuje obsah rozmanitých ľudských činností, keď zároveň so zdokonaľovaním vedecko-technických systémov sa obohacuje sám človek v zmysle rozvoja jeho bytostných síl. Aplikácie mikroelektroniky môžu byť vo vzťahu k rozvoju osobnosti, a tým vlastne aj spoločnosti katastrofické alebo naopak vytvorí priestor pre rozširovanie tvorivých aktivít. Mikroelektronika ako pozoruhodný príklad integrácie vedy a spoločenskej praxe poskytuje jedinečnú možnosť ako optimalizovať a humanizovať techniku vo vzťahu k prírode a spoločnosti. Z hľadiska prognózovania, plánovania a riadenia vedecko-technického rozvoja treba vyberať a realizovať také alternatívy, ktoré umožňujú človeku uplatniť sa ako vedúca tvorivá sila výrobného procesu s tým, že sily techniky sú mu podriadené. Túto úlohu nemožno riešiť len v rámci vedecko-technickej a ekonomickej politiky, pretože je to predovšetkým otázka koncipovania sociálnej politiky. V návrhu novej redakcie *Programu KSSZ* sa hovorí: „Všetka výrobná činnosť bude založená na využívaní vysokoefektívnych prostriedkov a technológií, bude zabezpečená harmonická súčinnosť človeka a prírody.“ Mohutný vedecko-technický potenciál spoločnosti musí byť vo „vysokej súčinnosti“ so spoločnosťou, človekom a jeho životným prostredím. „Vysoká súčinnosť“ novej technológie predpokladá vysokú úroveň kultúry a vysoký stupeň prejavu bytostných síl človeka v ich harmónii a zároveň novú stupnicu hodnotových orientácií, aby hierarchia hodnôt vrátane technológie bola humanisticky subordinovaná a vychádzala z nového chápania zmyslu života, keď sa rozvoj človeka stane „mierou všetkých vecí“ a samoučelom dejín. Nové spôsoby odovzdávania a analýzy informácií by mohli byť kľúčom k realizácii programov pretvárania ľudských hodnotových stupníc (11).

LITERATÚRA

1. BOGOMOLOV, A. S.: „Byť“ i „imeť“: leninizm i sovremennost'. In: Voprosy filosofii, Moskva 1984, č. 6.
2. MARX, K.: Kapitál. Zv. 1. Bratislava 1979.

3. RUTKEVIČ, M. N.: Dialektický materializmus. Bratislava 1976.
4. BROŽÍK, V.: Hodnoty a významy. Bratislava 1985.
5. SEILER, V.: Filozofické otázky vedeckého riadenia spoločnosti. K ontológii riadenia spoločnosti. Bratislava 1984.
6. Prečo treba zmeniť ekonomické myslenie. Pravda 14. 1. 1986.
7. HOHOŠ, L.: Vedecko-technická revolúcia a budúcnosť ľudstva. Bratislava 1985.
8. ARON, R.: Progress and Disillusion. The Dialectics of Modern Society. London 1968.
9. SMIRNOV, G. I.: Sovetskij čelovek. 3. izd., Moskva 1980.
10. IRIBADŽAKOV, N.: Rozvinutá socialistická spoločnosť. Bratislava 1985.
11. MOJSEJEV, N. N. — FROLOV, I. T.: Vysokoje soprikosnovenije. Obščestvo, čelovek i priroda v vek mikroelektroniky, informatiky i biotechnologii. In: Voprosy filosofii, Moskva 1984, č. 9.

ЦЕННОСТНОЙ СМЫСЛ ОБЩЕСТВЕННОГО ПРОГРЕССА И СОЦИАЛИЗМ

Ладислав Гогош

Понятие „прогресс“ в ценностном смысле впервые возник в античной философии и на него опирались оптимизм просветителей, в то время как современное буржуазное сознание отрицает это. Проблема внутренней непрерывности истории и общественный прогресс как доминантная тенденция общественного развития были научно поняты лишь в рамках материалистического понимания истории. Дialeктический подход к миру и историческое самосознание человечества взаимосвязаны в общественно-исторической практике. Цели коммунистического общества могут быть целями всего общества, так как отсутствуют ограничения классовых антагонизмов. Процесс совершенствования — есть диалектическое отрицание, ориентированное на будущее, что в полной мере относится и к строительству развитого социалистического общества. Внедрение микроэлектроники по отношению к развитию личности, а тем самым, собственно, и по отношению и к развитию общества может иметь катастрофические последствия или, наоборот, может создать условия для роста творческой активности. Развитие творческой человеческой индивидуальности является важнейшей движущей силой ускорения общественного развития, и поэтому возрастает его значение при строительстве коммунизма. Научно-техническая революция в соединении с социализмом обогащает содержание разнообразных видов человеческой деятельности, когда одновременно с совершенствованием научно-технических систем обогащается сам человек в смысле развития его сущностных сил.

WERTSINN DES GESELLSCHAFTLICHEN FORTSCHRITTS UND SOZIALISMUS

Ladislav Hohoš

Der Begriff des Fortschritts kam im Wertsinn erstmals in der antiken Philosophie auf und auf ihn stützte sich der Optimismus der Aufklärer, während er im gegenwärtigen bürgerlichen Bewusstsein weitgehend abgelehnt wird. Das Problem der inneren Kontinuität der Geschichte und der gesellschaftliche Fortschritt als dominante Tendenz der gesellschaftlichen Entwicklung sind erst in der materialistischen Geschichtsauffassung auf den Begriff gebracht worden. Der dialektische Zugang zur Welt und das historische Bewusstsein der Menschheit sind in der gesellschaftlich-historischen Praxis miteinander verbunden. Die Ziele der kommunistischen Gesellschaft können gesamtgesellschaftlich sein, da hier die Limite klassenmässiger Antagonismen absentieren. Der Vervollkommnungsprozess stellt eine dialektische, zukunftsorientierte Negation dar, was sich in vollem Masse auf den Aufbau der entwickelten sozialistischen Gesellschaft bezieht. Die Anwendung der Mikroelektronik kann im Verhältnis zur Entwicklung

der Persönlichkeit und dadurch eigentlich auch zur Entwicklung der Gesellschaft katastrophale Folgen haben oder umgekehrt, sie kann Raum für die Entfaltung schöpferischer Aktivitäten schaffen. Die Entwicklung der schöpferischen Individualität des Menschen stellt die wichtigste Triebkraft des Vorankommens der gesellschaftlichen Entwicklung dar und deswegen wächst ihre Bedeutung beim Aufbau des Kommunismus. Die wissenschaftlich-technische Revolution in Verbindung mit dem Sozialismus bereichert den Inhalt mannigfaltiger menschlicher Aktivitäten, wenn, gleichzeitig mit der Vervollkommenung der wissenschaftlich-technischen Systeme, der Mensch im Sinne der Entwicklung seiner Wesenskräfte selber reicher wird.